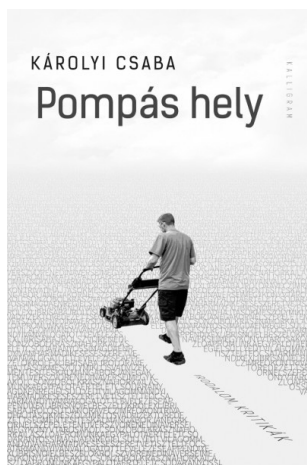

KOLOZSI ORSOLYA

Egy pompás olvasó

KÁROLYI CSABA: POMPÁS HELY

Kalligram Könyvkiadó
Budapest, 2019
368 oldal, 3500 Ft

”

„Ha idegen ruhában vagyunk, talán jobban is látszunk.” Az el-
 lentmondásnak tűnő állítás Károlyi Csaba legújabb kritikakö-
 tetének előszavában hangzik el, sőt, a hátsó borítóra kitett
 idézetként is megjelenik, és tulajdonképpen a szerző kritiku-
 si működésének alapját, illetve olvasói praxisát határozza
 meg. Ennek értelmében más bőrre bújni öröm, és bár para-
 doxonnak hangzik, mégis: az önfeltárás, az önmegmutatás
 egyik lehetséges módja. Károlyi Jász Attila szavait idézi ezzel
 kapcsolatban: „Az én-azonosulások során lehetőségem adó-
 dik a majdnem teljes kitérülésre, hiszen az eredeti
 arc/kép egyfajta védelmet is jelent. Nekem legalábbis köny-
 nyebb így beszélnem.” Az irodalomkritikus, az Élet és Irodal-
 om kritika rovatának szerkesztője, az ÉS-kvartett kritikái
 beszélgetéssorozatának szervezője a *Pompás hely* című
 2019-es könyvében is megmutatja magát, igaz csak rangrejt-
 ve, álruhásan. Önmaga megmutatása persze csak másodlagos
 a kortárs magyar irodalom (tendenciák, kötetek) bemutatá-
 sához képest. Betekintést enged korunk magyar irodalmába,
 ezzel együtt jelenünk valóságába, és mindezek mögött, kissé
 homályosan ugyan, de megpillanthatjuk őt magát is. Érdekes,
 hogy bár nem magánemberként lép elénk, az életrajzi té-
 nyektől mindvégig távol marad, mégis, ízlését, temperamen-
 tumát, alapvető olvasói attitűdjét megmutatva szinte közeli
 ismerőssé válik az utolsó oldalakra érve.

A Kalligram Kiadó gondozásában megjelent kötet első-
 sorban 2014 és 2018 között keletkezett írásokat tartalmaz,
 de akad néhány korábbi szöveg is, a legkorábbi 2001-ből.
 A kritikák és esszék eredeti megjelenési helye az ÉS, vala-
 mint a Jelenkor. A több mint ötven írás négy egységbe szer-
 veződik, legelső „ciklusa” az *Idegen ruhában* a Péterek nem-
 zedékének íróit mutatja be: Esterházyról, Nádasról, Lengyel
 Péterről, Kertész Imréről és Pályi Andrásról is tartalmaz
 írást, van, hogy könyvet, van, hogy teljes életművet értel-
 mezve. A második egység, a *Ki volnék* öt írása nem életműve-
 ket, hanem egy-egy, már megjelenésekor is nagyon fontos-

nak tűnő kötetet (Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*, Dragomán György: *Máglya*, Györe Balázs: *Halálom után eltüzeln!*, Tompa Andrea: *Omerta*, Krusovszky Dénes: *Aki már nem leszünk sosem*) tárgyal hosszabban, az egyes korpuszok kontextusába helyezve. A következő, egyben leghosszabb egység a *Követési távolság* rövidebb, hagyományosabbnak tekinthető kritikákat tartalmaz az elmúlt öt év megjelenéseiből válogatva. Többek között Kemény István, Orcsik Roland, Markó Béla, Végel László, Kálmán Gábor, Tóth Krisztina, Oravecz Imre kerülnek sora egy-egy frissen megjelent szövegükkel. Károlyi Csaba „válogatása” elismerésre méltóan sokszínű, nemre, korra, földrajzi elhelyezkedésre való tekintet nélkül beszél mindenkiről, aki érdekli; nem foglalkozik azzal, hogy a tárgyalt szerző az irodalmi élet centrumában vagy perifériáján foglal-e épp helyet. Úgy tűnik, hogy válogatás során nem vezet más, mint egyéni kíváncsisága, érdeklődése. Az utolsó egység, az *Appendix* az Ex libris sorozat két írását tartalmazza, ezek egyenként 4-4 kötetet ismertetnek és értelmeznek röviden. Ez a kritikai „műfaj” (több szöveg közös nevezőre hozása, összekötése egy szempont mentén) is azt bizonyítja, hogy Károlyi Csaba soha nem önmagában látja az egyes szövegeket, hanem beleolvassa őket egy hatalmas, szerteágazó összefüggésrendszerbe. Nem csak az Ex libris esetében, de rövid kritikáiban is megfigyelhető ez az eljárás: a művet az életmű kontextusába helyezi, majd a szöveget körülvevő aktuális irodalmi folyamatban látatja, s végül megvizsgálja a lehetséges korábbi kapcsolódási pontokat, ha kell, még a világirodalmi szintérré is kitekint.

A *Pompás hely* szerzője általában ismeri a választott kötetet övező kritikát, a szerző korábbi műveit, jól látja és jól látatja az egyes pályák ívét, az irodalmi és kulturális kapcsolódásokat. Könyve így nem egyes művek önálló tárgyalása, hanem egy hatalmas háló(zat) felépítése; annak megmutatása, hogy az irodalom nem elszigetelt művek sora, hanem egymással párbeszédben álló, tudatosan vagy tudattalanul létrehozott kapcsolódások szerteágazó rendszere. Az írások nagy része olyan bevezetővel indul, mely már eleve kontextusba ágyazza a tárgyalni kívánt alkotást. Mihancsik Zsófia Nádas Péterrel készített interjújának kötetét értelmezve („*Másról beszélünk*” – *Mihancsik Zsófia: Nincs mennyezet, nincs földem*) például eleve azzal indít, hogy számba veszi, milyen beszélgetéskötetek születtek már: „Az utóbbi években számos beszélgetéskötettel találkozhattunk: többek között Bodor Ádám, Esterházy Péter, Kertész Imre, Mészöly Miklós, Spiró György, Tolnai Ottó (és például még Borges, García Marquez, Hrabal) köteteivel.” De nem csak tényszerűen, más kötetek között helyez el könyveket, hanem képes azokat a bölcséleti tradícióban vagy egyszerűen csak az élettről való gondolkodás hagyományában elhelyezni. Éppen ezért nem ritka, hogy írásai filozofikus bevezetővel indulnak: „A baj, a szörnyűség, a rettenet, a rossz – ezek olyan dolgok, amelyeket szívesen elkerül az ember. De ezek a dolgok ugyanakkor segítik az írókat abban, hogy valami érvényeset írjon magáról az emberről, segítik a kimondásban, segítik abban, hogy – legalább a papíron – győzzön. Kell a baj, kell a rossz ahhoz, hogy legyőzzük. Ha nem lenne a rossz, ugyan mit akarhatnánk legyőzni? És akkor marad meg valami az emlékezetünkben, akkor feledhetetlen, ha erős a baj. Mert akkor van értelme, akkor van tétje annak, hogy szembenézzünk vele.” (*Ex libris a bajról*) Úgy értelmezi a szövegeket, ragadja meg lényegüket, hogy nem csak esztétikai, irodalomtudományos irányból (bár természetesen ebből a szempontból is alapos és értő olvasatokat hoz létre) tanulmányozza őket, hanem azt is számba veszi, mit adhat az embernek, mennyiben segítheti, mit taníthat vagy közvetíthet számára. Károlyi nem fél kinézni a szövegből, hiszen tisztában van azzal, hogy az olvasás olyan tevékenység, melyben valamiképpen önmagát, a saját világát keresi az olvasó, s melyet sokszor terápiaként, vagy

legalábbis a világ megismerésének eszközeként használ. „Amit írok, nem a legszűkebb szakmának szól, hanem a művelt nagyközönségnek. Mindazoknak az olvasóknak, bárhol jöjjenek is, akik magukat keresik a művekben, itt és most” – teszi nyilvánvalóvá az előszóban, s valóban, választott célközönségének feltételezett igényeit szem előtt tartva ír, de úgy, hogy értelmezéseiben nem áldoz fel semmit a közérthetőség oltárán, írásai a „szakma” számára is adekvátak, és nem csak a nagy tanulságokat keresi, hanem rendkívül aprólékos, részletekbe menő elemzésekre képes, a close reading adta lehetőségeket is felhasználva.

Az eddig említettek mellett Károlyi Csaba olvasói/kritikusi magatartásának legmeghatározóbb jellemzője, hogy a vizsgált szövegeket nem kijelentésekké, hanem kérdésekké változtatja. Gyakori megoldása, hogy nyitva hagyott kérdésekkel zárja kritikáit, mintegy az azt olvasóra bízva gondolatmenetének folytatását. Károlyi tulajdonképpen folyamatosan beszélget, olyankor is, amikor éppen nem interjút készít. Beszélget a könyvvel, az olvasóval és saját magával is. Ezek a kritikának álcázott beszélgetések pedig olyan gördülékeny, frappáns módon vannak megírva, hogy sokszor akár szépirodalmi szövegekként is olvashatóak: „Nincs mód kipuhatolni, hogy voltaképpen miért szeretünk egy bizonyos költőt (vagy több bizonyosat), irodalmi vonzódásaink talapzata, akár annyi más alapkérdésünké, párás átmenetekkel vész el a sötétben, mint némely festőiskola képein a figurák lába.” Nem lehet véletlen az sem, hogy míg a kezdőmondat Wittgensteint idézi („Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”), addig a kötet záró írása, Székely Jánost citálva így kezdődik: „Amit el lehet felejteni, nyugodtan felejtjük el.” Minden a helyén van itt, alaposan végiggondolva és elrendezve. A minimalista borítón a szerző fűnyírót tolva halad előre egy betűtengerben, és valóban, rendet is vág az irodalomban, segít eligazodni, átláthatóvá tenni azt, de (és ez nagyon fontos) nem nyírbálja meg. Nem fél a bírálattól, de szerencsére a dicsérettől sem. Talán azért, mert nem akar részvétlen, objektív, távolságtartó hangként megszólalni, mindig nyilvánvalóvá teszi, hogy az olvasatban az ő személye is benne van.

Gyakorló kritikusként olvasva a kötetet az sem utolsó szempont, mit lehet tanulni ezekből a szövegekből, mit érdemes átültetni a mindennapi gyakorlatba. Fontos tanulság, hogy nem kell félni a személyességtől, nem muszáj belemerevedni a kívülről, tárgyilagos elemző pozíciójába, hiszen a személyes, akár érzelmi viszonyulás megmutatása nem von le a szakmai színvonalból, sőt, árnyalhatja, gazdagíthatja az értelmezést. A szerzőben megvan az ehhez szükséges bátorság, olvasataiban a kellő kíváncsiság és türelem, írásaiban a stílus és a közérthetőség, valamint egy nagyon erős irodalmi beszédmód. Tényleg, miért is nem vált pozíciót, és kirándul egyet az írói oldalon; miért nem ír szépirodalmat Károlyi Csaba?